

אמיר אלשטיין

יו"ר הוועד המנהל

הנשיא העשירי ראובן ריבלין

יו"ר של כבוד

יוחנן פלסנר

נשיא

ברנרד מרכוס

יו"ר בינלאומי

חברי הוועד המנהל

עו"ד ליאת אהרנסון

אלי גרונר

פרופ' ורד וניצקי-סרוסי

ד"ר חן ליכטנשטיין

מזל מועלם

שגריר לשעבר סלי מרידור

פרופ' פאדיה נאסר אבו-אלהיג'א

עו"ד אבי פישר

ד"ר מיכל צור

יוסי קוצ'יק

המועצה הבינלאומית

פרופ' רונלד דניאלס, יו"ר

השופטת רוזלי סילברמן אבלה, קנדה

אן אפלבוואם, ארה"ב

פרופ' ורנון בוגנור, בריטניה

השופטת דורית ביניש, ישראל

השופט סטיבן בריי, ארה"ב

ד"ר ג'וזף ג'וזפה, גרמניה

פרופ' משה הלברטל, ישראל

פרופ' מייקל וולצר, ארה"ב

פרופ' רוברט מנוקין, ארה"ב

פרופ' כריסטוף מרקשיס, גרמניה

ד"ר שרון נריאן, ארה"ב

השופט אברהם סופר, ארה"ב

ברט טפנט, ארה"ב

פרופ' ארווין קוטלר, קנדה

פרופ' גרהרד קספר, ארה"ב

פרופ' יהודה ריינהרץ, ארה"ב

פרופ' גבריאלה שלו, ישראל

סגני נשיא

פרופ' סוזי נבות, מחקר

פרופ' קרנית פלוג, מחקר

ד"ר ישי [ג'סי] פרס, אסטרטגיה

עמיתים בכירים

פרופ' איתי אטר

פרופ' תמר הרמן

פרופ' נתן זוסמן [אורח]

פרופ' עמית כהן

מר תומר לוטן [אורח]

פרופ' יותם מרגלית

פרופ' דניאל סטמן

פרופ' בני פורת

פרופ' מרדכי קרמניצר

פרופ' גדעון רהט

ד"ר תהילה שוורץ אלטשולר

פרופ' יובל שני

מייסדים

ד"ר אריק ברמן

מזכיר המדינה ג'ורג' שולץ [1920-2021]

אוקטובר, 2024

שוק העבודה במלחמה: נטל המילואים על האוכלוסייה העובדת | סקירה

- טיוטה -

רועי קנת פורטל

בפרק זה נסקור את נטל המילואים על האוכלוסייה העובדת לפי נתוני סקר כוח האדם העדכניים ביותר שהונגשו למטרות מחקר.¹ כלומר, נסקור את האוכלוסייה העובדת (בין אם בהיקף מלא או חלקי) בגילאי עבודה (25-64) עד יולי 2024 ונעדרת באופן חלקי או מלא מעבודתה בשל שירות מילואים.²

עד ה-7 באוקטובר 2023, נטל המילואים על האוכלוסייה העובדת היה נמוך ביותר: בממוצע 2018-2023 (עד אוקטובר) פחות מ-0.1% משעות העבודה אבדו בשל שירות מילואים, ואילו באוקטובר 2023 משקלם זינק ל-5% משעות העבודה במשק.³ כלומר, בעוד בחודש ממוצע ב-2023, עד חודש ספטמבר, נעדרו מעבודתם בשל מילואים בממוצע כ-3.2 אלף עובדים בחודש, רובם בהיקף חלקי (חלק מהזמן בעבודה, חלק במילואים), בחודשים אוקטובר עד דצמבר נעדרו מעבודתם בממוצע כ-130 אלף עובדים בחודש, רובם בהיקף מלא. היקף זה של משרתי מילואים הוא חסר תקדים, לפחות בעשורים האחרונים, והוא מהווה נטל כבד על המשרתים והמעסיקים כאחד. כפי שנראה בהמשך, הנטל לא התחלק באופן שווה – קבוצות מסוימות: יהודים שאינם חרדים, גברים, נשות אנשי מילואים, צעירים, ומעסיקים התלויים בקבוצות אלו – נשאו בנטל באופן לא פרופורציונאלי ומתמשך.

בהמשך המלחמה, הנטל התמתן בהדרגה ונכון לחודשים יוני-יולי עמד על כ-1% מכוח העבודה, או כ-2% משעות העבודה של גברים (תרשים 1). כלומר, "רק" סביבות ה-34 אלף עובדים בגילאי עבודה שנעדרים מעבודתם בחודש, או 1.16 מיליון שעות בחודש. גם מספרים אלו, אף שהם נמוכים יותר משיא המשבר בשלהי 2023, הם חסרי תקדים, ומהווים נטל משמעותי על העובדים והמעסיקים.⁴

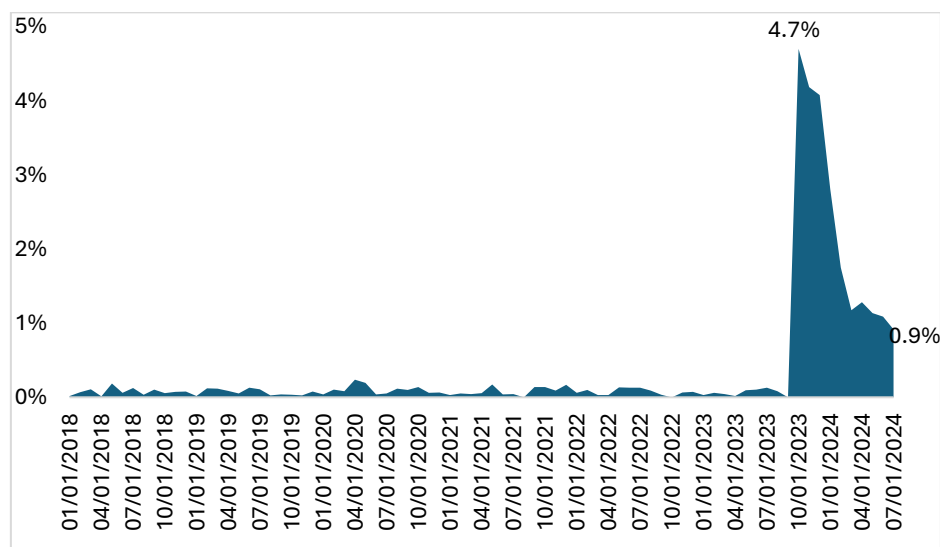
¹ המחקר נערך בסביבת המחקר של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בהתבסס על קובצי רשומות פרט שהוכנו לצורך ביצוע המחקר על ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ושמהם הושמטו פרטי זיהוי. ניתוח משלים התבצע על בסיס נתוני הקבצים לשימוש הציבור (PUF) של סקר כוח אדם לשנת 2023 ונתוני ההודעות לתקשורת באתר הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

² הערכה זו של נטל המילואים היא ככל הנראה חלקית – חלק ממשרתי המילואים לא עובדים בחודשים בהם הם נקראים לשרת, או איבדו את עבודתם במהלך המלחמה, ולכן לא נשאלו אם נעדרו מעבודתם בשל מילואים. כמו כן, ייתכן שחלק מהמשרתים נדגמו בשבוע בו לא נעדרו מעבודתם בשל מילואים, ולכן לא נספרו בניתוח להלן. אנו סבורים כי האומדנים שיוצגו בדוח זה חשובים כדי להמחיש את הנטל הכלכלי על המשק ממשרת מילואים שנעדר מעבודתו (שהוא גדול יותר מאשר במקרה של עובד שיצא מאבטלה לשירות מילואים).

³ לחישוב נטל המילואים על האוכלוסייה העובדת, ראו נספח 1.

⁴ נתונים ראשוניים מעלים כי הנטל נשאר ברמה של כ-1% מהמועסקים גם בחודש אוגוסט. ראו – הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, הודעה לתקשורת: נתונים מסקר כוח אדם לחודש אוגוסט 2024, 23 ספטמבר 2024.

תרשים 1. נטל שירות המילואים - האחוז משעות העבודה שאבד בשל שירות מילואים (נטל על המשרתים ובני זוגם) - כלל המשק

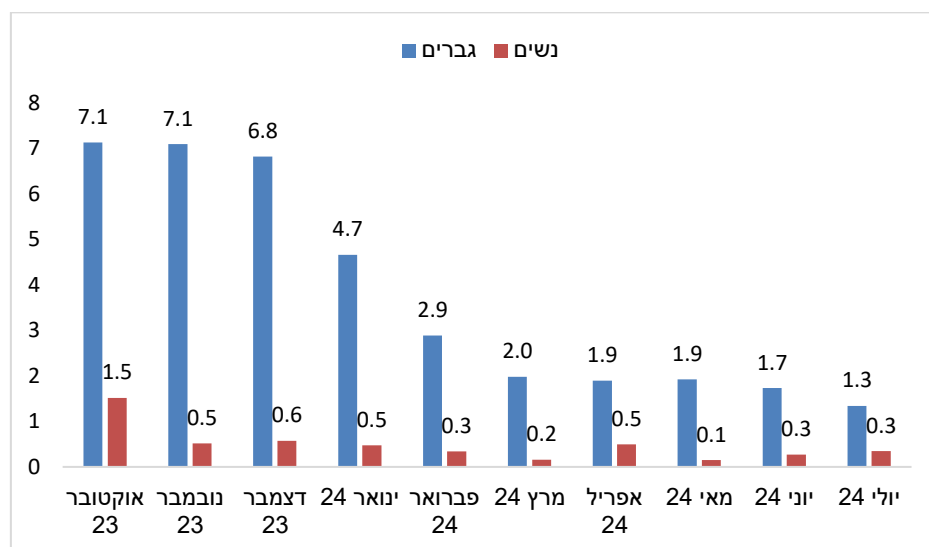
מקור: עיבודי המכון הישראלי לדמוקרטיה לנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

נטל זה בולט במיוחד בקרב אוכלוסיית הגברים היהודים הלא חרדים (7% משעות העבודה באוקטובר 23, 2% ביולי 24). וכן, בחודשים הראשונים של המלחמה, הנטל היה גבוה במיוחד בענפי האומנות, הבידור והפנאי (14% משעות העבודה באוקטובר), האירוח והאוכל (12% באוקטובר 23) והבינוי (11% באוקטובר). נכון ליולי 2024, הנטל התמתן עבור כלל ענפי המשק, ונשאר עוד גבוה באופן יחסי בענפי האירוח והאוכל, והניהול והתמיכה (2% משעות העבודה ביולי 24).

בהשוואה מגדרית, הנטל הישיר של שירות המילואים על האוכלוסייה העובדת גבוה בהרבה עבור גברים – בעוד באוקטובר ונובמבר של 2023 שירות מילואים הוביל לאובדן של כ-7% משעות העבודה של גברים בגילאי עבודה, הנטל על שעות העבודה של נשים עמד רק על כאחוז. נכון ליולי 24, הנטל הצטמצם לכדי 1.3% עבור גברים ו-0.3% עבור נשים. כפי שנראה בהמשך, על נשים נופל בעיקר נטל עקיף, בשל בני זוג המשרתים במילואים.⁵

⁵ לפירוט נוסף על אוכלוסיית הנשים המשרתות במילואים, ראו: ג'רי אלמו, נתונים על משרתות מילואים במלחמת חרבות ברזל, מרכז המחקר והמידע של הכנסת (אוגוסט 2024).

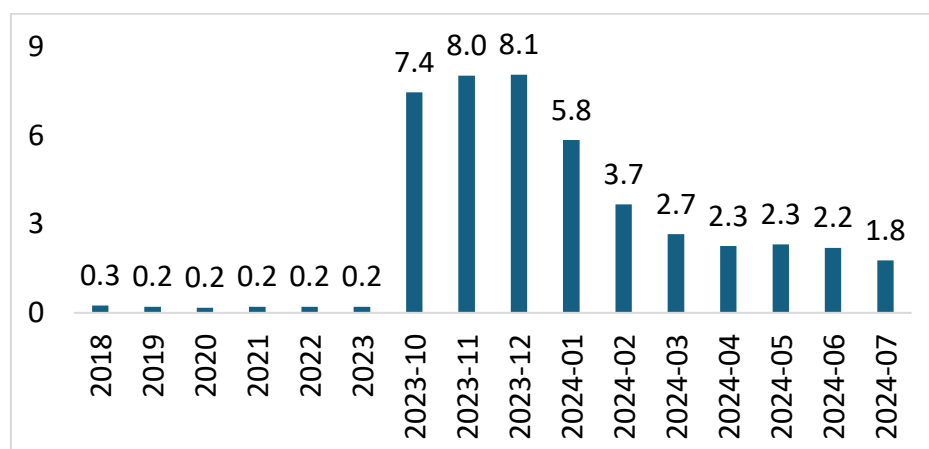
תרשים 2. נטל שירות המילואים - האחוז משעות העבודה שאבד בשל שירות מילואים (נטל על המשרתים ובני זוגם) - כלל המשק, לפי מגדר

מקור: עיבודי המכון הישראלי לדמוקרטיה לנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

מהנתונים עולה כי בשיא, בחודש דצמבר 2023, כ-8.1% מהגברים היהודים שאינם חרדים בגילאי עבודה נעדרו מעבודתם (חלקית או באופן מלא) בשל שירות מילואים, וכי השיעור ירד בתחילת שנת 2024 והתייצב על כ-2% מהעובדים, כפול לערך משיעור המילואים בקרב כלל העובדים (תרשים 2). ייתכן כי חלק מהירידה נובע מפטורים של משרתי מילואים אירוע שיוציא את משרת המילואים מקטגוריית העובד שנעדר מעבודתו בשל שירות מילואים, אך סביר כי הירידה משקפת צמצום אמיתי בהיקף כוח האדם במילואים. עם זאת, גם בסיום התקופה – מדובר במעל שלושים אלף גברים יהודים לא חרדים הנעדרים מעבודתם בשל מילואים, ובאוכלוסייה שנושאת בנטל בהיקף כפול מהממוצע באוכלוסייה העובדת בגילאי עבודה.

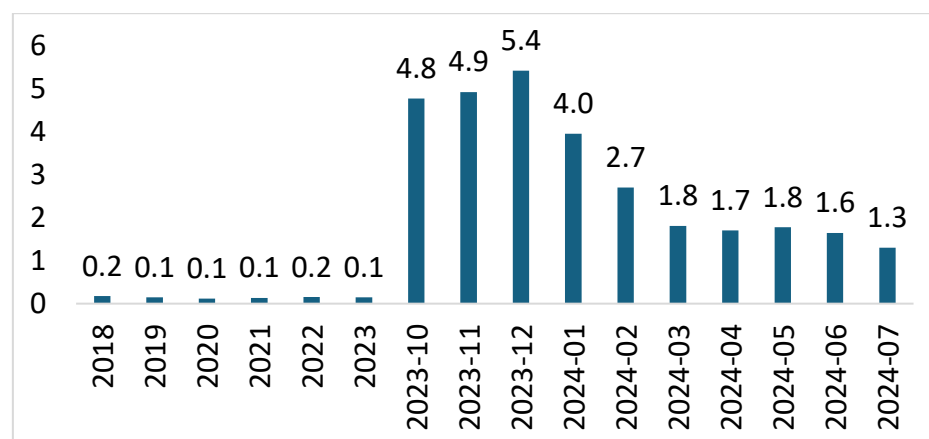
תרשים 3. השיעור מהגברים היהודים הלא חרדים בגילאי עבודה שעשו מילואים בחודש ממוצע, 2018-2024, %

מקור: עיבודי המכון הישראלי לדמוקרטיה לנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

שירות מילואים ממושך של גברים צפוי להטיל נטל כבר על משקי הבית, בשל הקושי בטיפול בילדים. מהנתונים עולה כי כ-5% מבני הזוג של נשים יהודיות לא חרדיות שירתו במילואים בסוף 2024, שיעור שירד במהלך 2024 לכ-1.3% (תרשים 3). מדובר במעל לעשרים אלף משקי בית בהם אחד ההורים או שניהם נעדרים מהבית לחודשים ארוכים, בגילאים בהם זוגות רבים מגדלים ילדים קטנים. מאחר ונטל השירות התייצב בחודשים האחרונים שזמינים לנו, סביר כי יידרש סיוע גם בטיפול בילדים בשביל לאפשר למשקי הבית של משרתי ומשרתות מילואים להמשיך לתפקד לאורך זמן, אחרת סביר שנראה עם הזמן ירידה בתפקוד של משקי הבית הללו בשוק העבודה, או פרישה משירות המילואים.

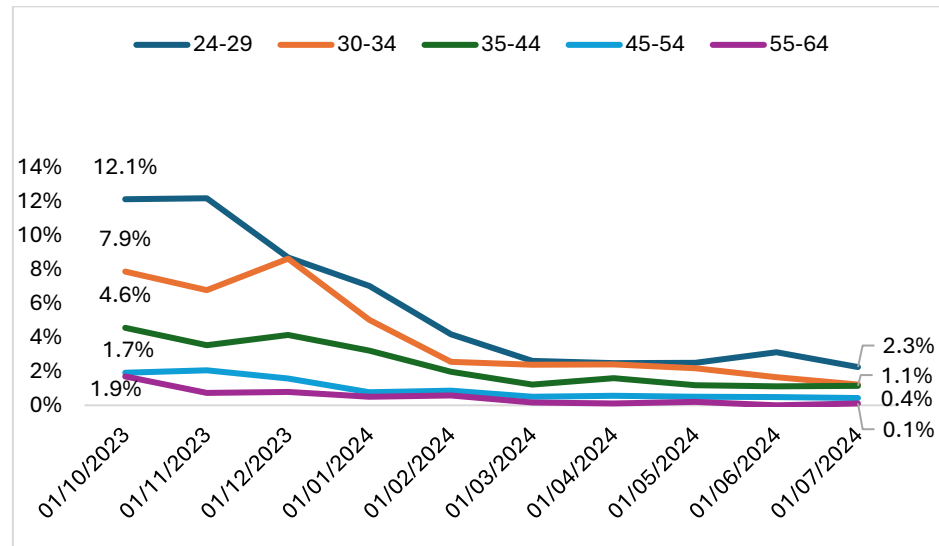
תרשים 4. השיעור מהנשים היהודיות הלא חרדיות שבני הזוג שלהן שירתו במילואים בחודש ממוצע, 2018-2024, %

מקור: עיבודי המכון הישראלי לדמוקרטיה לנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

מניתוח נטל המילואים לפי קבוצות גיל, עולה כי נטל השירות החמור ביותר נופל על עובדים צעירים, ויורד עם הגיל. באוקטובר 2023, שיעור גבוה משעות העבודה של עובדים צעירים, 12% לגילי 24-29, 8% ל-30-34, אבדו לשירות מילואים. שיעורים אלו נותרו גבוהים מהממוצע גם נכון ליולי 23 – 2.3% עבור 25-29, 1.1% עבור 30-34. עובדים בגילי 35-44 איבדו 4.6% משעות העבודה באוקטובר 23, וכ-1.1% ביולי. עובדים מבוגרים יותר שירתו בשיעורים לא זניחים באוקטובר 23, אך ירדו לשיעורים נמוכים בהרבה עד יולי 24 (תרשים 4). כפי שנראה מייד, להרכב הגילאים של משרתי המילואים השלכות משמעותיות גם בעבור מעסיקים בענפים התלויים בהיצע העבודה של עובדים צעירים, כמו ענפי האירוח והאוכל.

תרשים 5. שיעור משעות העבודה שאבדו לשירות מילואים לאנשים עובדים, לפי קבוצת גיל, גילאי עבודה

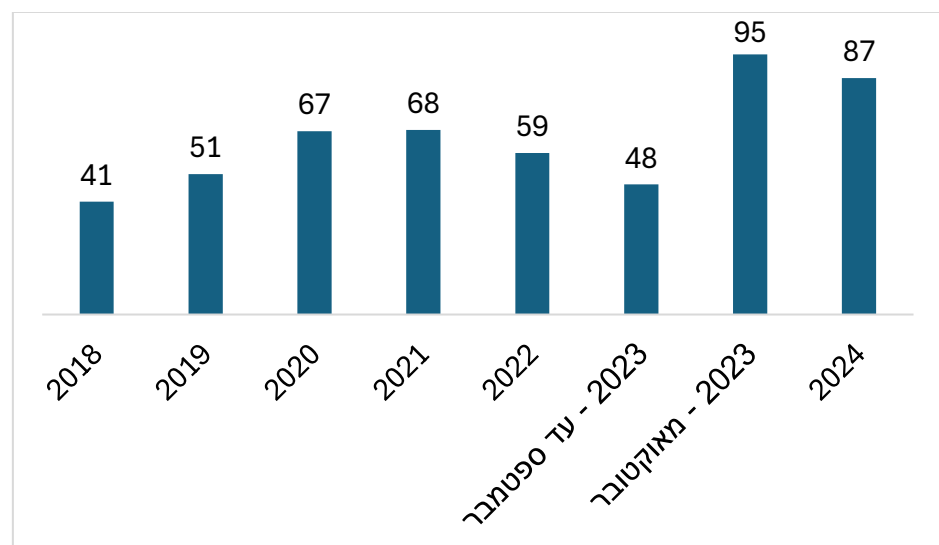

מקור: עיבודי המכון הישראלי לדמוקרטיה לנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

אופי שירות המילואים

עד לפרוץ המלחמה, בשנה ממוצעת רק 57% ממשרתי המילואים העובדים נעדרו מעבודתם (לא עבדו אפילו שעה אחת בשבוע בו נערך הסקר) בזמן שירות המילואים, והשאר עבדו, אבל פחות מהרגיל. מפרוץ המלחמה, כ-90% ממשרתי המילואים בחודש ממוצע נעדרו מעבודתם (תרשים 5). הבדל זה עשוי לנבוע מאינטנסיביות השירות, או מהרכב היחידות של משרתי המילואים – למשל, עלייה במשקל המשרתים הקרביים מתוך המזומנים לשירות מילואים.

תרשים 6. שיעור ממשרתי המילואים העובדים שנעדרים מעבודתם כל השבוע, 2018-2024

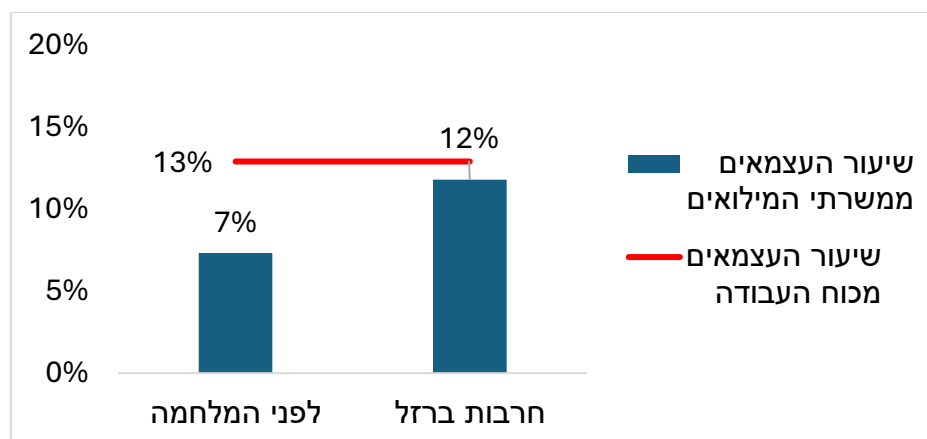

מקור: עיבודי המכון הישראלי לדמוקרטיה לנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

מניתוח הנתונים עולה כי בחודש ממוצע עד לפרוץ המלחמה שיעור העצמאים שנעדרו מעבודתם באופן חלקי או מלא בשל מילואים היה זניח – כ-0.05% מהעצמאים, או כמה מאות עובדים בחודש (בדומה למצב בקרב שכירים – 0.1% מהשכירים, כמה אלפי עובדים בחודש).⁶ עם פרוץ המלחמה, שיעור משרתי המילואים מקרב העצמאים זינק ל-2.8% מהעצמאים בשנת 2023, או כ-14 אלף עובדים בחודש (בדומה לשיעור השכירים – 3.5%, או כ-130 אלף עובדים בחודש). מספר העובדים שנעדרו מעבודתם בשל שירות מילואים ירד משמעותית לאורך שנת 2024 הן בקרב עצמאים והן בקרב שכירים.⁷

שינוי זה בנטל השירות עשוי להוביל להשלכות שליליות משמעותיות על בעלי עסקים קטנים. זאת כיוון שבניגוד למצבם של שכירים, שאסור לפטר אותם בעת שהם במילואים (אף כי ניתן לחשוש מפיטורים לא חוקיים גם בנוגע אליהם, ראו בהמשך), החוק לא מונע מלקוחות של משרת מילואים עצמאי לחפש במקומם ספק אחר, זמין יותר, או להימנע מחידוש חוזה עם ספק בשירות מילואים. כלומר, גם אם עצמאים משרתים במילואים פחות ביחס לשכירים, סביר כי המחיר האישי עבורם מהמשך השירות הוא גבוה יותר.

תרשים 7. שיעור העצמאים ממשרתי המילואים, גילאי עבודה, לא כולל עובדים במשק הבית ומעמד עבודה אחר

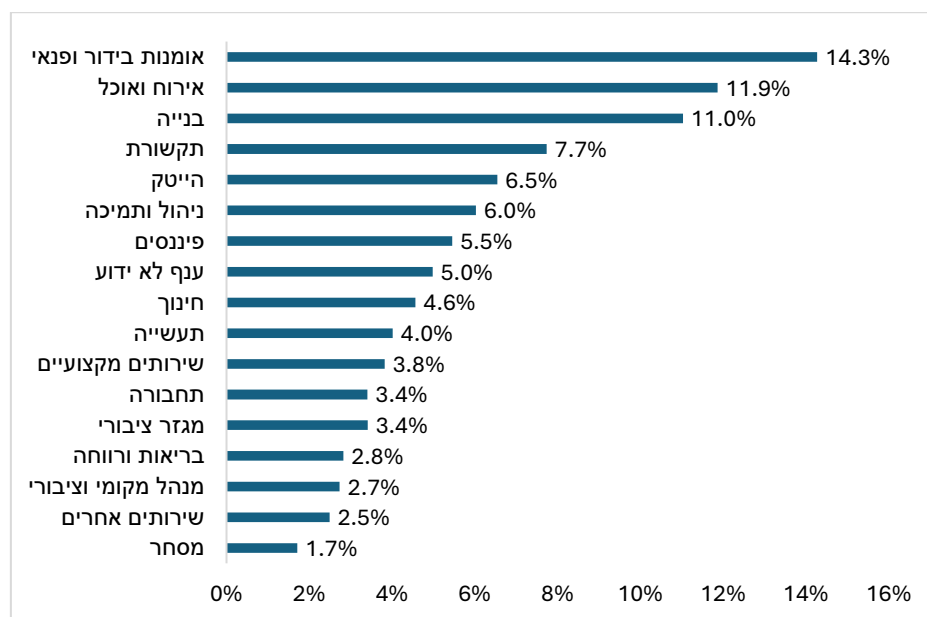
מקור: עיבודי המכון הישראלי לדמוקרטיה לנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

⁶ האומדן למספר משרתי המילואים העצמאים הממוצע בחודש עומד על כ-250 איש, אבל מדובר באומדן רועש מאוד, המבוסס על כמה עשרות תצפיות, וייתכן שהמספר האמיתי גבוה או נמוך יותר. האומדן למספר משרתי המילואים השכירים מעט יציב יותר, והוא עומד על 3000 משרתים ב-2023 עד מלחמת חרבות ברזל, וקרוב ל-9000 בממוצע רב שנתי של 2018-2023.

⁷ מספר משרתי המילואים הקטן יחסית לפני המלחמה לא מאפשר לחשב את שיעור השינוי בדיוק גבוה, אך ככל הנראה מדובר בעלייה בסדר גודל של בין פי 20 לפי 60 עבור עצמאים, ובין פי 15 לפי 40 עבור שכירים.

באוקטובר 2023, נטל המילואים על שוק העבודה עמד על כ-5% משעות העבודה במשק. נטל זה לא התחלק באופן שוויוני בין ענפי המשק, וחלק מהענפים איבדו 10% יותר משעות העבודה לעובדים במילואים, בעוד אחרים סבלו מאובדן נמוך יותר של כ-2-3%. הניתוח מעלה שהענפים ששעות העבודה בהם נפגעו ביותר הם ענפי האומנות והבידור (14% משעות העבודה), האירוח והאוכל (12% משעות העבודה), הבנייה (11% משעות העבודה) והתקשורת (8%). ענפי ההייטק⁸ סבלו מירידה של 7% בשעות העבודה בשל נטל המילואים. לעומת זאת, מספר ענפים איבדו פחות שעות עבודה בשל מילואים, ביניהם ענפי המסחר (1.7%), השירותים האחרים (2.5%),⁹ ומנהל מקומי וציבורי (2.7%). המגזר הציבורי (הכולל לצורך ניתוח זה את ענפי החינוך הבריאות והרווחה, והמנהל המקומי והציבורי), איבד כ-3.4% משעות העבודה בשל שירות מילואים באוקטובר (תרשים 14). מהנתונים עולה שכל הענפים נאלצו להתמודד עם שיעור לא מבוטל מהעובדים שנעדרו מהעבודה בשל שירות מילואים, אך כי ענפים המעסיקים בשיעור גבוה גברים, צעירים, ויהודים שאינם חרדים – ענפים שחלקם בפריזון גבוה, וחלקם תלויים בדפוסי תעסוקה עונתיים או מזדמנים – נאלצו לשאת באופן פתאומי בנטל לא פרופורציונאלי וחסר תקדים של היעדרות עובדיהם.

תרשים 8. שעות עבודה שאבדו בשל שירות מילואים, כשיעור משעות העבודה בענף, אוקטובר 2023. סקאלה - 0-15%

מקור: עיבודי המכון הישראלי לדמוקרטיה לנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

נכון לשלושת החודשים האחרונים עבורם יש נתונים זמינים, מאי-יולי 2024, תמונת המצב הענפית השתנתה דרמטית. הענפים שעדיין סובלים מהפגיעה

⁸ לפי הגדרת [דו"ח הוועדה להגדלת ההון האנושי בהיי טק](#) (דו"ח פרלמנטר) – ללא תת-ענף התקשורת

⁹ קטגוריה המקבצת אוסף ענפי שירותים קטנים יחסית, הכוללת תיקון מחשבים וטלפונים, ארגוני חברים וארגוני עסקים מייצגים, וטיפולים קוסמטיים.

החמורה ביותר איבדו בתקופה זו כ-2% משעות העבודה בשל מילואים בלבד – עובדים בענף האירוח והאוכל, שמעסיק עובדים צעירים יחסית (2.2%), עובדים מענפי שירותי הניהול והתמיכה (2%) ועובדים מענף לא ידוע (2%), שסביר שהם בעלי זיקה נמוכה יותר לשוק העבודה. ענפי ההייטק בתקופה זו איבדו רק אחוז משעות העבודה בשל מילואים, והמגזר הציבורי – 0.8% (תרשים 15). מהניתוח עולה שרוב המשק התייצב על שיעור משרתים של כאחוז – שיעור שהינו גבוה באופן חסר תקדים, אך נמוך בהרבה מהשיא של שלהי שנת 2023. יוצאי הדופן הם מספר ענפים שכנראה תלויים יותר בגברים צעירים יהודים לא חרדים, שעדיין סובלים מנטל גבוה יותר.

תרשים 9. שעות עבודה שאבדו בשל שירות מילואים, כשיעור משעות העבודה בענף, מאי-יולי 2024. סקאלה - 0-3%

מקור: עיבודי המכון הישראלי לדמוקרטיה לנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

השלכות למדיניות

מהניתוח עולה שנטל המילואים, ברמה המשקית, התייצב בחודשים האחרונים (יוני-יולי) על כאחוז משעות העבודה, זאת לאחר שיעור שיא של 5% בחודש אוקטובר, עם פרוץ המלחמה. שיעור זה מהווה נטל לא זניח על הכלכלה הישראלית, מצד העובדים, המעסיקים, וההוצאה הציבורית.

ניתן להדגים זאת בשני חישובים "על גב מעטפה". ראשית, מצד התוצר קשה לומר מה תהיה השלכת שירות המילואים – תגמול על שירות מילואים נספרת כחלק מהתוצר, ומשכך הגידול בהוצאה הציבורית צפוי לקזז חלקית את הפגיעה בתוצר העסקי. עם זאת, ניתן להעריך את הפגיעה הצפויה בתוצר העסקי על בסיס הנחות סבירות – שנה של שירות מילואים ברמה של 1% משעות העבודה שתפוזר באופן אחיד על כל המגזר העסקי תעלה באופן סביר 7.9 מיליארד שקלים בשנה, כ-

0.64% מהתוצר העסקי. חישוב לפי הפרופיל הענפי של משרתי מילואים בחודשי יוני-אוגוסט של 2024 לא משנה את התמונה באופן משמעותי.¹⁰ חישוב נוסף, שמנסה לשקלל מרכיבים נוספים על הפגיעה הישירה בתוצר העסקי, מתבסס על אומדנים של משרד האוצר לעלות הכוללת לכלכלת ישראל של חודש שירות מילואים לפרט.¹¹ עיקר הנזק לכלכלה משירות מילואים נובע מאובדן תשומת העבודה לעסק שמאבד גישה לעובד, ולא יכול לקלוט עובד במקומו שיבצע את עבודתו באופן זמן באופן חוקי. בנוסף, החישוב כולל עלות לפרט מאובדן וותק, למשק הבית של הפרט מאובדן עבודה של בן או בת הזוג. עלויות אחרות – כמו הסיכון למוות והמחיר הרגשי שמשלמים משרתי המילואים, לא נכללים בחישוב, כך שברור כי המחיר לחברה גדול בהרבה מהמוצג כאן.

משרד האוצר מחשבים (על בסיס נגזרת של השכר הממוצע) כי העלות הכלכלית למשק למשרת מילואים לחודש עומדת על 48 אלף שקל לגבר ו-32 אלף שקל לאישה. לפי התמהיל המגדרי הנצפה של משרתי המילואים במלחמת חרבות ברזל, אנחנו מעריכים כי המחיר למשרת המילואים הממוצע עומד על 45 אלף שקל לחודש. עלויות אלו מובילות למחיר משקי לא מבוטל. מצד התקציב בלבד, הוצאות על תגמולי מילואים הגיעו בשנת 2023 ל-8.2 מיליארד שקלים, ותקצבו בשנת 2024 (סביר שבחסר) בכמעט 4 מיליארד שקלים נוספים, וזאת לעומת הוצאה ממוצעת של 1.6 מיליארד בחמש השנים שקדמו למלחמה.¹² מצד התוצר העסקי.

הדבר מקבל משנה תוקף מהעובדה שנטל השירות לא מתחלק בצורה שוויונית. יהודים (שאינם חרדים), גברים, וצעירים משרתים בשיעורים גבוהים יותר. בראייה משקית, פירוש הדבר שהנטל הכלכלי מוטל באופן לא פרופורציונלי על ענפים ומגזרים שמעסיקים אוכלוסיות אלו, כמו ענף האירוח והאוכל וענפי ההייטק, שמתאפיינים בפריון עבודה גבוה ופגיעה בפעילותם עלולה לפגוע באופן משמעותי גם בתוצר ובייצוא השירותים. בנוסף, מאחר והשירות איננו אירוע חד פעמי, אלא נטל מתמשך, סביר כי גם אם המדינה מפצה באופן מלא את משרתי המילואים על שכר העבודה שלהם (הנחה שכפי שצינו, לא סביר שמתקיימת במקרה של עצמאים – כ-12% ממשרתי המילואים), המחיר האישי אותו הם ומשפחותיהם משלמים עדיין ניכר. בין המחירים שיש לציין בהקשר זה: רבים מהמשרתים מתמודדים עם סיכון ממשי לפגיעה או מוות, נעדרים מביתם, לעיתים לחודשים ארוכים, ונאלצים להתמודד עם קשיים פיסיים ורגשיים משמעותיים.

מחיר אישי נוסף שמשרתי מילואים עלולים לשלם בטווח הארוך הוא באפליה תעסוקתית. אף שאפליה של משרתי מילואים בקבלה לעבודה היא אסורה לפי חוק

¹⁰ על בסיס הנחת פונקציית ייצור לתוצר העסקי של קוב-דגלס עם תשואה קבועה לגודל וחלק העבודה בתוצר העסקי של 0.64. החישוב לפי תוצר 2023. החישוב החלופי לפי פגיעה דיפרנציאלית בענפים עבד לפי אותן הנחות לכל ענף בנפרד. חלק העבודה בתוצר העסקי לפי: יוני בן-בשט, התנתקות השכר מהפריון בישראל וירידת חלק העובדים בהכנסה, פורום ארלוזורוב (2022)

¹¹ אגף הכלכלן הראשי, תמחור האלטרנטיבות להגדלת כוח האדם בצה"ל, משרד האוצר, מרץ 2023.

עיקר המחיר בחישוב משרד האוצר מבוסס על אובדן תשומת העבודה של המשרת למשק, ולא על המחיר במונחי תוצר או העלות התקציבית, כי לפי כללי החשבונאות הלאומית המקובלים – תשלום שכר מקופת המדינה למשרת מילואים נספרת בחישוב התוצר, למרות שלא מדובר בפעילות כלכלית ריאלית במובנה הרגיל.

¹² [מפתח התקציב, תקנה 15.10.01.08 – תגמולי מילואים](#)
[מפתח התקציב, תקנה 15.10.01.09 – תגמולי מילואים מיוחד ונוסף](#)

שוויון הזדמנויות. כך, נכון לינואר של 2024, צה"ל דיווח כי אורך שירות המילואים הממוצע עמד על כחודשיים.¹³ מאז עברה יותר מחצי שנה, ואף שנטל המילואים בחודש נתון הצטמצם ביחס לסוף שנת 2023, למיטב ידעתנו אוכלוסיית המשרתים לא גדלה משמעותית בתקופה זו. אם כך, סביר כי את הנטל הזה עדיין ממשיכים לשאת אותם 295 אלף משרתי מילואים שהתגייסו עם פרוץ המלחמה, רק לאורך תקופה ממושכת יותר, עם הפסקות קצרות או ארוכות. אם כן, אם המצב הנוכחי יימשך, וככל שהמעסיקים יעריכו כי המצב הביטחוני צפוי להמשיך לדרוש נטל שירות מילואים משמעותי, עולה החשש כי מעסיקים יחששו להעסיק את משרתי המילואים הפעיל, בשל הצפי להיעדרויות ממושכות, בדומה לחשש מאפליה תעסוקתית כלפי נשים בהריון או לאחר לידה.

ובדומה גם לגבי המעסיקים, שגם אם הם משופים על ידי המדינה בגין מלוא שכר העובד, הרי ברור שעסק לא יכול להמשיך לעבוד באותו האופן כאשר עובדיו נעדרים בפתאומיות וללא מגבלת זמן ידועה, ולא ניתן להחליף את העובד באופן חוקי. כאמור, העבודה האבודה הזו מהווה את עיקר הנזק הכלכלי הישיר של שירות המילואים.

המלצות מדיניות נגזרות

במציאות כזו, ככל שצרכי הביטחון של מדינת ישראל לא צפויים להצטמצם באופן משמעותי בעתיד הקרוב, יש לשאוף להרחיב את האוכלוסיות המשרתות, למשל בהרחבת גיוס החובה של האוכלוסייה החרדית או עידוד התנדבות לשירות סדיר באוכלוסייה הערבית. זאת על מנת להגדיל את הנטל שנושאים חיילי החובה על חשבון חיילי המילואים. אומנם, גם חיילי החובה משלמים מחיר משמעותי ובעל משמעות משקית לא מבוטלת¹⁴ אך היא נמוכה יותר מזו של משרת מילואים. להערכת האוצר, מדובר על עלות העומדת על כ-56% (לגברים) עד 66% (לנשים) בלבד מהעלות המשקית של משרת מילואים.¹⁵ לדבר סיבות שונות – הם נדרשים להקדיש את זמנם לשירות הביטחון בתקופה בחיים בו השכר עליו הם מוותרים נמוך יותר, ומשכך גם חוסר היעילות שנגרם למשך חמור פחות. שיעור בעלי המשפחות והילדים מקרבם נמוך יותר, ומשכך פחות מבני ובנות הזוג של חיילי החובה צריכים לטפל בילדים בלעדיהם במהלך השירות. משכך העלות למשך בהעסקתם – נמוכות יותר.¹⁶

¹³ אתר האינטרנט של צה"ל, גיוס מילואים

¹⁴ יוסף זעירא, כלכלת ישראל, הוצאות ידיעות (2018).

¹⁵ אגף הכלכלן הראשי, תמחור האלטרנטיבות להגדלת כוח האדם בצה"ל, משרד האוצר, מרץ 2023. יש לציין כי חלק משמעותי מהעלות המשקית של גיוס חיילי סדיר מתבטאת בדחיית השלמת ההשכלה האקדמית של המשרתים, אך החיסכון המוצג מעלה מתחשב במחיר זה.

¹⁶ לפירוט ראו:

מאפייני הנעדרים מעבודתם כתוצאה משירות מילואים בחודש דצמבר 2023, גרף הכלכלן הראשי במשרד האוצר (פברואר 2024).

גבריאלי גורדון ושלומית רביצקי טור-פז, "היקף ועלות המילואים במקרה של השתלבות חרדים בשירות הסדיר והמילואים", המכון הישראלי לדמוקרטיה (אפריל 2024).

להלן תוצאות רגרסיה ששימשה אותנו לצורך הערכת היקף אובדן שעות העבודה בשל מילואים במשק ובקבוצות שונות. בשל מיעוט התצפיות של משרתי מילואים שאינם מועסקים (שנובעת בתורה מכך שהדרך היחידה לזהות אותם בסקר כוח אדם היא אם הם משרתים באינטנסיביות רבה כל כך שאינם זמינים כלל להתחיל עבודה חדשה) המודל רץ על אנשים עובדים בגילאי עבודה. תקופת הניתוח היא 2018-2024. הקבוצה המושמטת לגיל הילד הצעיר ביותר היא פרטים ללא ילדים מתחת לגיל 18. הקבוצה המושמטת למשתנה הגיל היא פרטים בגיל 29-25. הוספת אינטראקציות בין המשתנים לא שינתה באופן מהותי את התוצאות ברמת המקרו, לכן ייצרנו את האומדנים על בסיס מודל רגרסיה פשוט.

נטל המילואים המוצג בגוף הפרסום מחושב כהפרש בין שעות העבודה למעשה של כלל חברי הקבוצה (כמו הענף, קבוצת הגיל) ובין הערך החזוי במודל עבור הפרטים המשרתים במילואים במידה והיו מחזיקים באותן תכונות נצפות (מגדר, דמוגרפיה, גיל, גיל ילדים) אך לא היו משרתים במילואים. עבור בנות זוג (או בני הזוג, המקרה הנפוץ פחות) של משרתי מילואים, אמדנו בנוסף את שעות העבודה הצפויות עבורן אם בני הזוג לא היו משרתים במילואים. יש לציין שההבדל עבור בנות זוג של משרתי מילואים היה נמוך משציפינו – שעת עבודה למעשה אחת פחות, גם אם במובהק. אנחנו מעריכים שהתוצאה נובעת ממאפיינים לא נצפים של נשים שבני הזוג שלהם משרתים במילואים שלא הצלחנו לפקח עליהם, אך גם ייתכן שלבן זוג המשרת במילואים השפעות שליליות על הסיכוי להיות מועסק שלא הצלחנו לאמוד, השפעה שלא צפויה להשתקף במודל המוצג כאן. יש לציין כי משרד האוצר הניח על בסיס בדיקה אמפירית נזק לבן הזוג שעומד על כ-6 שעות בשבוע, שאם היינו מאמצים במסמך זה היה צפוי להגדיל את נטל שירות המילואים שהוצג במסמך זה בכ-17.5%.

משתנה	אומדן	טעות תקן	t	p.value
חותך (Intercept)	36.54	0.07	510.49	0.00
משרת מילואים	-35.03	0.32	-108.21	0.00
בן/בת זוג במילואים	-1.06	0.40	-2.63	0.01
קבוצת גיל ילד צעיר ביותר - 0-1	-4.22	0.07	-62.14	0.00
קבוצת גיל ילד צעיר ביותר - 2-4	-0.86	0.07	-12.71	0.00
קבוצת גיל ילד צעיר ביותר - 5-9	-0.55	0.07	-8.11	0.00
קבוצת גיל ילד צעיר ביותר - 10-14	0.07	0.07	0.99	0.32
קבוצת גיל ילד צעיר ביותר - 15-17	0.22	0.09	2.34	0.02
גיל 30-34	2.30	0.08	29.85	0.00
גיל 35-44	2.83	0.07	40.10	0.00
גיל 45-54	2.28	0.07	31.32	0.00
גיל 55-59	0.70	0.08	8.24	0.00
גיל 60-64	-1.29	0.09	-14.11	0.00
אישה	-8.69	0.04	-218.68	0.00
יהודים שאינם חרדים ואחרים	3.28	0.05	66.12	0.00
תצפיות				664,965
R ² מותאם				0.094

¹⁷ אגף הכלכלן הראשי, תמחור האלטרנטיבות להגדלת כוח האדם בצה"ל, משרד האוצר, מרץ 2023.

המכון הישראלי
לדמוקרטיה